

VERENIGING „OUD VORDEN” te Vorden

„VORDENSE KRONYCK”

Uitgave van de vereniging „Oud Vorden”, opgericht 30 maart 1981.

Tiende jaargang, no. 1, november 1992.

Oplage 250 exemplaren.

Secretariaat: Mevr. F. v.Druten-Vrieze, Ruurloseweg 61, Vorden.
Tel. 05752-2260.

Bankrelatie: Bondsspaarbank rek.nr. 92.31.08.394
t.n.v. Vereniging „Oud Vorden”.

Inhoud

1. Verenigingsnieuws door H.G. Wullink.
2. De Wientjesvoort bij Vorden door J. Harenberg.
3. De drie dorpskernen van Wichmond tussen 794-1992 door J. Lamers.
4. De Decanije door Drs. H. Romers.
5. Van kuilen naar klinkers door H.G. Wullink.

Verenigingsnieuws

De „Nijaorsvesite” in het Pantoffeltje op 8 januari 1992 mocht zich in een goede belangstelling verheugen. 't Was ook de moeite meer dan waard om naar de leuke liedjes van het duo Hanneke Hiddink en Ben Schreurs te luisteren. Liedjes vol humor en lichte spot waarin ons een spiegel werd voorgehouden maar waar iedereen met genoeg naar luisterde. Oliebollen en nijaorskoeken waren er in overvloed, waarvoor onze dank aan dhr. en mevr. Koop, Ruurloseweg en aan mevr. Jansen, Raadhuisstraat.

Op 10 februari mochten we kennis nemen van de geschiedenis van de spoorwegen in de regio. De lezing werd verzorgd door dhr. A. Lichtenberg uit Winterswijk. Het onderwerp werd door deze op een enthousiaste manier gebracht, misschien op sommige onderdelen wat te technisch voor de leek, maar dat is met een gespecialiseerd onderwerp niet altijd te voorkomen. Lezingen op maat voor iedereen zijn er niet zoveel.

Bijzonder boeiend was het betoog van dhr. Winterdink uit Kotten, Winterswijk, met zijn dia-lezing over „Achterhoekse pioniers in Amerika” op 25 maart 1992. Als een geboren verteller wist deze met veel humor het geheel te brengen en de aanwezigen te vermaken. Hij gaf ons een duidelijk overzicht van de oorzaak van de emigratie in de vorige eeuw en de moeilijke omstandigheden waaronder aan de overkant van de oceaan een nieuw bestaan moest worden opgebouwd. Een avond waarvan niemand spijt zal hebben deze te hebben bezocht!

Voorafgaand aan deze lezing werd de jaarvergadering gehouden, waarbij de agenda in vlot tempo werd afgewerkt. De ons in het afgelopen jaar ontvallen leden werden in deze vergadering herdacht. Verder bleek dat zowel onze secretaresse, mevr. van Druten-Vrieze, als onze penningmeester, dhr. Schoolderman, hun werk prima hadden gedaan.

Op woensdag 27 mei 1992 werd er als afsluiting van het seizoen een busreis naar het tegelmuseum in Otterlo gemaakt. Het kostte de organisator, dhr. Schoolderman, aanvankelijk nogal enige moeite om de bus goed bezet te krijgen. De aanmeldingen kwamen maar traag binnen en het bestuur overwoog zelfs om tot annulering van deze middagtocht over te gaan. De grote inzet van dhr. Schoolderman had echter wel resultaat, want uiteindelijk gingen we nog met een volle bus.

Iedereen komt in zijn leven wel eens bijzondere tegels tegen, maar wat deze verzameling te zien geeft is onvoorstelbaar veel. Haast teveel voor degene die geen kenner is op dit gebied. Wat natuurlijk niets tekort wil doen aan de verzamelaar die dit alles bijeen heeft gebracht. Jammer was het dat we niet op de afgesproken tijd ter plaatse waren. Oorzaak? Een chauffeur die per se wilde pronken met zijn woonhuis (dat iedereen ook al vaker had gezien) en die in een later stadium zijn gezicht bij een hem bekende jubilaris wilde laten zien. Het daardoor

getoonde natuurschoon mocht dan wel wat vergoeden, een gepland bezoek aan Apeldoorn moest echter door tijdgebrek komen te vervallen.

De in Brummen genoten koffietafel was van een uitstekende kwaliteit; jammer dat de aankleding van de zaak bepaald niet sfeervol te noemen was. De organisator valt hierover echter geen verwijten te maken, te goeder trouw was deze keuze aan de chauffeur overgelaten. Eén en ander zou voor het bestuur aanleiding kunnen zijn te overwegen of ze de bestaande relatie met de busonderneming moet voortzetten.

Bijzonder succesvol was de reis naar Huis Bergh op woensdagmiddag 9 september j.l. Ongeveer 60 personen namen hieraan deel, die allen op eigen gelegenheid naar 's Heerenberg waren gekomen. In drie groepen met elk een gids was het een interessante rondleiding, waarbij zowel over het kasteel als het interieur duidelijke uitleg werd gegeven. Door de grote verscheidenheid aan kunstschatten was er voor elk wat wils. In „De Munt” maakten velen van de mogelijkheid gebruik om een penning te slaan.

Dat de koffie met gebak hierna prima smaakte, zal wel duidelijk zijn. Al met al een reis die prima was georganiseerd door F. van Druten en L. Schoolderman.

Als het bezoek aan de georganiseerde avonden een graadmeter voor het bestaansrecht van de vereniging mocht zijn, dan kan het bestuur rustig op dezelfde voet doorgaan. Maar liefst 108 leden waren op de eerste avond van het nieuwe seizoen, 13 oktober j.l. in het Pantoffeltje, aanwezig. En ze zijn niet voor niks gekomen. Aan de hand van een honderdtal dia's (getoond met twee projectoren) liet ons lid dhr. J. Harenberg, ons kennismaken met tal van kastelen en landhuizen rondom Vorden. Of het nu Ampsen, de Ehze, de Cloese of Het Kervel betrof, overal wist dhr. Harenberg ons veel van te vertellen, waarbij de humor niet ontbrak. Fijn dat we iemand met zoveel kennis en interesse tot de onze mogen rekenen!

In samenwerking met de Openbare Bibliotheek organiseerde onze vereniging een tentoonstelling over het werk van de in 1975 overleden Vordense schilder/tekenaar Jan Kost.

In totaal 72 werkstukken waren in de bibliotheek te bezichtigen, daartoe tijdelijk afgestaan door mevr. N. Kost-Steenbergen en verschillende particulieren. 't Was voor heel veel bezoekers (ongeveer 500) bijzonder prettig nog eens weer te kunnen kennismaken met de verschillende technieken waarvan Jan Kost gebruik maakte en waaruit zijn vaardigheid bleek. Namens de vereniging onze hartelijke dank aan J. v.d. Broek, G. Koop, L. Schoolderman, mevr. Geluk en mevr. Kost-Steenbergen voor al het werk dat zij deden om het geheel te doen slagen. En natuurlijk ook onze dank aan die leden die een schilderij of tekening hiervoor beschikbaar stelden.

Ook aan de jaarlijkse Monumentendag op 12 september j.l. verleenden diverse leden van onze vereniging weer hun medewerking. Opengesteld voor bezichti-

ging waren dit jaar: de NH Kerk Vorden, NH Kerk Wichmond, RK Kerk Vierakker, Poortje Wehme, Molen 't Hoge, Kasteel Hackfort en boerderij De Vlieg te Vierakker, terwijl huize 't Suderas van iets dichterbij mocht worden bekeken.

De belangstelling zou dit jaar wat minder zijn geweest dan voorafgaande jaren, maar exacte cijfers hierover zijn niet bekend. Uw voorzitter, die bij boerderij De Vlieg mocht assisteren, telde daar 42 bezoekers, afkomstig uit alle windstreken van ons land. Voor Vorden-promoting dus toch wel een goede gelegenheid en een reden om hiermee door te gaan. Alle medewerkers hartelijk dank namens onze vereniging, die het geheel in samenwerking met de Gemeente Vorden organiseerde.

H.G. Wullink.

De Wientjesvoort in 1967.

In de avond van de twaalfde december 1968 werd de buitenplaats „Wientjesvoort”, gelegen aan de weg van Vorden naar Ruurlo, door brand geteisterd. Het vuur vernielde het dak en een groot deel van de bovenverdieping, terwijl de rest van het huis zware waterschade opliep. Door deze ramp, naar alle waarschijnlijkheid veroorzaakt door een lekkende schoorsteen, staat het voortbestaan van dit statige huis, behorende tot de thans zo bedreigde groep grote landhuizen uit de negentiende eeuw, op het spel.

Als landgoed is de „Wientjesvoort” niet oud; het huis staat zelfs niet op de grondslagen van een vroeger. De kern van het tegenwoordige bezit is „De Bult”, een boerderij aan de overzijde van de weg gelegen en thans nog behorende bij de buitenplaats. De naam behoeft geen nadere uitleg; iedereen, gaande van Vorden naar Ruurlo, zal het opvallen, dat de boerderij op een hoogte gelegen is.

„De Bult” behoorde oorspronkelijk tot de goederen van het kasteel „Wildenborch” en in 1651 was „Georg Ernst graef tot Limborch end Bronckhorst” eigenaar dan „Den Bult to Vorden in Mossel op den Wennckinckvoort gelegen”. Het goed bleef behoren tot de „Wildenborch”, totdat het in 1757 met „Camphuyssen”, „Olthuys” en de Omloopstiende, benevens de Bloedtiende uit „Geltink”

Zo zag de overloop eruit na de brand.

door Willem Otto Frederik van Quadt genaamd Heyden en diens gemalin Anna, gravin van Bylandt-Palsterkamp werd verkocht aan Gerrit Ravenschot. Gerrit Ravenschot, gehuwd met Juliana Christina Hecking, was landmeter van beroep. In 1743 was hij eigenaar geworden van diverse goederen in de buurtschap Linde en hieruit is het latere landgoed „Kieftskamp” ontstaan. Zowel hij, als zijn schoonzoon, zijn er steeds op uit geweest hun bezitting door allerlei aankopen uit te breiden.

Isabella Geertruid, de enige dochter van het echtpaar Ravenschot-Hecking, huwde in 1758 met Johan Hendrik Brass en zij erfde in 1768 de bezittingen van haar ouders, zodat deze goederen aldus in het geslacht Brass kwamen. Zij kregen één zoon, Gerhard Diederik, die ongehuwd overleed en drie dochters, waarvan de oudste, Maria Juliana, in 1780 huwde met de Almense predikant Nicolaas Gerhardus Spyker.

„De Bult” zal aan hun nakomelingen gebleven zijn, want blijkens de gegevens van het Kadaster te Zutphen werd het goed in 1848 verkocht door Cornelia Ernesta Anna van Sittert, echtgenote van Jan Willem Scholten, die Rijksveearts te Lochem geweest was en verdere erfgenamen van Anna Rensen, echtgenote van mr. Ernst Ferdinand Florentinus Spyker, secretaris der stad Lochem.

De nieuwe eigenaressen waren de freules Josepha Joanna Arnolda Eleonora Charlotta Sophia en Judith Maria Ignatia Oliviera Baronesse van Dorth tot Medler, die na de dood van hun ouders niet op het „Medler” (nr. 4 van de Achtkastelentocht) bleven inwonen bij hun broer, doch een eigen huis wilden betrekken. En met deze beide freules vangt feitelijk de geschiedenis van de „Wientjesvoort” als buitenplaats aan.

„De Bult” zal wel iets meer geweest zijn dan een gewone boerderij; aangenomen mag worden, dat er een herenkamer aangebouwd geweest is, want in 1847 overleed hier Jhr. Ernestus Judocus Rudolphus van Grotenhuis, voorheen bezitter en bewoner van het „Onstein”.

Ongetwijfeld hebben de nieuwe eigenaressen „De Bult” niet geschikt bevonden tot bewoning en zij hebben het huis laten afbreken. In 1852 kwam de tegenwoordige boerderij gereed, die in de vorige eeuw lange tijd de naam „Noordzicht” gedragen heeft. Volgens de overlevering werd de naam gewijzigd, omdat één der freules een lichaamsgebrek had, waaraan de oude naam van de boerderij haar telkens weer op onprettige wijze herinnerde.

Aan de overzijde van de weg werd in opdracht van de freules een nieuw landhuis gebouwd, blijkens een steen in de achtergevel met hun initialen en het jaartal 1850. Twee jaar later zal dit huis voltooid geweest zijn want in één der kamers werd achter de wandbespanning het opschrift „E. Peters/Behangen/My 1852” aangetroffen.

Een herinnering aan de behanger.

Als architect van het huis wordt wel P.H.J. Cuypers genoemd, maar dit is moeilijk aan te nemen. Weliswaar ontwierp hij in 1856 de RK Kerk van St. Antonius van Padua op de Kranenburg, gelegen in de nabijheid van het huis, doch hij werd eerst geboren in 1827 en studeerde op 21-jarige leeftijd af, zodat de „Wientjesvoort” een heel vroeg werk van hem zou moeten zijn.

Waarom het landhuis de naam „Wientjesvoort” kreeg, is niet bekend. Verwarrend werkt het wel, want de naam rustte reeds op een ander huis. Op korte

afstand, in de richting Vorden, staat een voormalige herberg, die in de vorige eeuw ook wel „de herberg van Wientjes” genoemd werd. Deze familienaam komt thans nog in hotelierskringen voor. Wanneer men dus bedenkt, dat op dit punt de weg Vorden–Ruurlo de Vordensebeek kruist en hier vroeger ongetwijfeld een voorde is geweest, dan zou hiermede de naam „Wientjesvoort” verklaard kunnen zijn.

De herberg maakte oorspronkelijk deel uit van het landgoed „Onstein” en deelde aanvankelijk de lotgevallen daarvan. Door Heilwig Derk van Lynden werd „Onstein” c.a. in veiling gebracht en de bezitting werd in 1770 overgedragen aan Engelbertus Tiberius Haring van Harinxma thoe Heegh. De omschrijving van het vierde perceel luidt:

„Wientjesvoort, bestaande in Huis, Schuur, Bouw en Weylanden, opgaande Boomen en Akkermaalshout. Leenroerig aan den Huise of Leenkamer Vorden, beswaart met een jaarlijkse uitgank van Drie Schepel Rogge en een Spint Haver.”

In een taxatie, in 1796 verricht door A.B. Roeloffsen en P.A. Gallee in opdracht van douarière Van Harinxma thoe Heegh, komt de vermelding voor: „Den Halven Wientjesvoort f 2588 – 10”. Was er toen reeds een gedeelte verkocht? Het archief Van Grotenhuis, waaruit voorgaande gegevens zijn geput, geeft helaas geen inlichtingen omtrent de verdere lotgevallen van de herberg. Ditzelfde geldt voor het archief Van Dorth tot Medler, zodat niet bekend is, hoe de freules in het bezit van het huis gekomen zijn.

Freule Judith heeft niet lang plezier gehad van het nieuwe huis; zij overleed er reeds in 1853. Haar inwonende broer Theodoor Joseph Marten Hendrik Baron van Dorth tot Medler, heer van Wolferink, stierf er ongehuwd in 1863.

Freule Josephina overleefde beiden geruime tijd; zij overleed in 1886, eveneens op de „Wientjesvoort”. Bij haar testament legateerde zij aan haar petekind Josephina Maria Alexandre Baronesse van Dorth tot Medler, in 1868 gehuwd met Otto Alexander Baron van Hövell tot Westerfliet, het buitengoed „Wientjesvoort” met alle er toe behorende gronden, o.a. het boerenerv „Meulenbrugge”, met de daarop liggende lasten volgens het testament van haar broer Theodoor, met enkele andere vaste goederen, tegen betaling van taxatiewaarde aan de boedel. Voorts kwamen de volgende grondrenten ten laste van de „Wientjesvoort”:

1. f 400,- per jaar aan de RK Kerk van Vorden voor onderhoud van kerk en pastorie;
2. f 100,- per jaar aan het RK Armbestuur van Vorden.

Deze renten waren de eerste dertig jaar na haar overlijden niet afkoopbaar, daarna slechts voor 25 maal het jaarbedrag. Deze renten werden verdeeld over de „Wientjesvoort” voor f 373,- per jaar en voor „Meulenbrugge” f 127,- per jaar. De nieuwe eigenaresse zal het huis niet bewoond hebben, aangezien haar echtgenoot woonachtig was op het landgoed „Gnadenthal” te Donsbrüggen bij Kleef.

Hun zoon Otto Ernest Frederic Maria Baron van Hövell tot Westerfliet, die de „Wientjesvoort” ten geschenke gekregen zal hebben bij zijn huwelijk met

Angèle Adrienne Adelaïde Marie Joséphe Baronesse de Heusch de la Zangrye, moet er dikwijls verbleven hebben, want vijf van de zes kinderen uit dit huwelijk werden er geboren.

Hij overleed in 1920, doch was toen reeds geen eigenaar meer van het landgoed. In 1917 werd een gedeelte, waaronder de voormalige herberg door de Nederlandse Crediet- en Voorschotbank verkocht, terwijl het landhuis met de resterende gronden door hem overgedragen werd aan zijn broer, mr. Frans Joseph Marie Ignatius Baron van Hövell tot Westerfliër.

Deze verhuurde het huis; het laatst aan Jkvr. Pauline Elisabeth Clementina Carolina Maria Bosch van Drakestein, in 1920 gehuwd met Dagobert Franz Henri Freiherr von Mengden, die in 1924 het huis betrokken. In 1928 kocht zij het landgoed met de verplichting, de grondrenten binnen tien jaar af te kopen, hetgeen is gebeurd. Het erve „Meulenbrugge” behoorde toen niet meer tot het landgoed, doch was reeds eerder door de pachter verworven.

De laatste verkoop van „Wientjesvoort” had plaats in 1952, toen haar zoon Eberhard Alexander Schotto Freiherr von Mengden eigenaar werd. Deze, in 1965 gehuwd met Gisela Charlotte Elsa von Heydebreck, heeft met zijn echtgenote het huis tot de brand bewoond.

De toekomst van de „Wientjesvoort” is – zoals in de aanhef reeds werd medegedeeld – onzeker. Het koetshuis, dat eveneens toegeschreven is aan Cuypers (op stijlgronden), is verbouwd tot woonhuis, terwijl het landhuis werd voorzien van een nooddak, in afwachting van restauratie. De toekomst zal leren of deze restauratie nog eens zal plaatsvinden.

De drie dorpskernen van Wichmond tussen 794–1992

Op de „Open Monumentendag”, zaterdag 12 september 1992, vroeg een vrouw me hoe het volgende mogelijk was. Samen staan we voor de hervormde kerk in Wichmond. Ze wijst me op de houten plank links van de kerkdeur, waar onder andere op geschilderd staat, dat de kerk in 1855 is gebouwd. Ze vertelt me verder, dat ze net in Vierakker in de Willibrorduskerk is geweest en dat die is gebouwd in 1870. En dan vraagt ze: „Maar hoe is het met zulke jonge kerkgebouwen dan mogelijk om in 1994 het twaalfhonderdjarig bestaan van het dorp Wichmond te vieren?”

Dit laatste had ze een paar jaar geleden gelezen in een streekkrant uit de Achterhoek. Toen had ze zich al verbaasd afgevraagd: „Hoe zo'n klein gat zo oud kon zijn?”

En dat laatste: verbaasd, dat was ik ook, dat een mij onbekende dit allemaal wist en ik vertelde. Dat Vierakker/Wichmond al 12 eeuwen bekend is, dat komt door het volgende. Dit dorp bezit geen stadsrechten zoals Bronkhorst bijvoorbeeld, dat

ook klein gebleven is door de loop der eeuwen, maar er bestaat nog een schenkingsakte van grond aan de priester Ludger, die de datum draagt 9 oktober 794.

sig hildiberu · sig iudoni · sig
sig bernheri · sig meginberu ·
Ego hildigrimus indign · diac sul
go abba pbr subscripsi · TAA
Noam fieri capio omnibus ca
quomodo ego uirachari^{us} fi
tradidi liudgero presbiter
terram proprii iuris mei in pago
uurchmundi idest totam terra
us meus incolebat & proseruie
hildigerus in genuus homo in m

Fragment van de latijnse schenkingsakte van Wrachar in 794 volgens een handschrift uit het begin der Tiende eeuw. De acte begint met de hoofdletter N(otum). In de tekst wordt de naam „Withmundi” voor de eerste maal vermeld. Verder leest men: „Wracharius”, „Liudgero” en „Hildigerus”.

(Cartularium van Werden, Univ. Bibl. Leiden.)

Op die grond wordt een kleine kerk gebouwd van bouwmaterialen die toen in dit gebied aan de IJssel voorhanden waren, zoals klei, riet en hout. Waar de eerste kerk heeft gestaan is niet bekend. Het zal ergens ten westen van de Bronsbergen zijn geweest. In die tijd stroomde de rivier de IJssel met meerdere strangen wel tamelijk recht van Doesburg naar Zutphen. Maar in de loop van de volgende eeuwen ging de rivier ter hoogte van Wichmond een bocht maken naar het oosten en zodanig, dat de kerk in het water verdween.

Op een plek nog meer naar het oosten, waar de bewoners voor het opdringende water veilig dachten te zijn, bouwden ze opnieuw een stenen kerkgebouw. Waar deze heeft gestaan is wel bekend. Het kerkje stond ten westen van het vroegere café „de Groene Jager” aan de IJssel, Emmerikseweg 113. Van deze kerk zijn nog wel herinneringen aanwezig.

In 1943 werd er door een meisje van Bretveld, die in het café De Jager, Emmerikseweg 109 woonde, bij zeer lage waterstand aan de IJssel een steen gevonden met erop het jaartal met inscriptie „Ao 1584“. Het is een gevelsteen van zandsteen, lang 11 cm, breed 25 cm en de steen is aan de onderzijde afgeslepen.

Ze heeft haar vondst naar het stedelijk museum in Zutphen gebracht. Het museum-vondstenboek waarin de binnenkomst van de steen werd genoteerd is er nog, maar de steen zelf is helaas verdwenen. De museumbeheerders veronderstellen dat met het puin van de Wijnhuistoren – in dat gebouw was in de Tweede Wereldoorlog het museum gehuisvest en werd zwaar beschadigd – ook de Wichmondse steen is vermalen tot wegverharding.

De leraar Nederlands K.O. Meinsma van het stedelijk gymnasium in Zutphen heeft stenen gezien van de Wichmondse kerk. Hij heeft in een achtstal artikelen in de Zutphense Courant van september en oktober 1922¹⁾ uitgebreid de vondst verteld van een stuk oud muurwerk, „*dat op de bodem van de IJssel nabij de Groene Jager was opgehaald. Bij elkaar 10 meter lang, 90 cm dik en dat 75 cm à 1 meter boven den rivierbodem uitstek.*“

En Meinsma vervolgt „*De kerk moet gestaan hebben op de plaats waar thans de IJssel loopt en wel vlakbij den linkeroever tegenover de vroegere herberg „het Scheepken“, Emmerikseweg 7, even ten noorden van de tegenwoordige herberg „De Groene Jager“.*“

Nog omstreeks 1800 zijn op die plaats bij laag water oude ijzeren hengsels van deuren gevonden.

Schriftelijke bronnen zijn er ook over de Wichmondse Salvatorkerk aan de IJssel. Ze worden bewaard in het stedelijk archief van Zutphen. De toenmalige burgemeester van Zutphen G. Kreinck heeft uit de Stadsrekening van 1581, aanvangende met 1 april en dus lopende tot 1 april van het volgend jaar, aangetekend, dat kort voor of na Petri of 22 februari 1582 „*Den timmerlieden ende steenmetselers de Wichmondse toren omgegooid hebben en als beloning voor hun arbeid en het gevaar dat ze liepen, vereert met een „vat stuversbier“ end at ze ontvingen: 2 gl en 4 stuivers“.*“

En dat omgooien moest gebeuren. Want de toren die het verst vooruit in het water stond en natuurlijk verzakt was, ja, het gehele gebouw, vormde een gevaar voor de scheepvaart. En zo is dan de St. Ludgeruskerk van Wichmond althans gedeeltelijk in de IJssel verdwenen in februari 1582.

Van mensen in Wichmond hoorde ik, dat dominee Gerritsen, de vader van Lise-lore, die tot het jaar van zijn overlijden in 1962 hier predikant was, stenen, kloostermoppen bezat, waarvan hij beweerde, dat ze van de Wichmondse kerk aan de IJssel waren. Tot voor ongeveer tien jaar kon je daar bij de Groene Jager inderdaad hele en halve kloostermoppen vinden. Navraag bij Rijkswaterstaat en de gemeentes Zutphen en Warnsveld leerden mij, dat noch de beide gemeentes noch Rijkswaterstaat daar na de Tweede Wereldoorlog of eerder puin van woningen of gebouwen hadden gestort.

De jaren van hoog water, de steeds maar weer naar het oosten opdringende IJssel, het verval van hun kerk en boerderijtjes, deed de Wichmonders vluchten o.a. naar Zutphen.

Kaart van Christus Groten 1559. Boven de hoogte Brunsbergen met het teken voor een adellijk huis. De schrijfwijze „Wychmoith” vervangt hier demeer gebruikelijke vorm „Wichmond”. De St. Ludgerus-kerk staat aan de rand vande IJssel. Mogelijk was de toestand zo vijfentwintig jaar voor de ondèrgang. De Baakse Beek is aangegeven door een horizontale lijn vanaf „Hagfort”.

Huize Vierakker. Aquarel gemaakt in het midden van de Negentiende Eeuw. Schilder onbekend.

Daar kwam ook nog bij, dat in deze jaren de Tachtigjarige Oorlog hier woedde. De legers van Maurits en Alva trokken in die tijd een paar keer door Wichmond op weg van Doesburg naar Zutphen en omgekeerd. De verlaten kerk werd in 1586 verder afgebroken door de Zutphenaren en met de stenen ervan werden de gaten gedicht die door de beschietingen in de stadsmuur waren geschoten. Ongeveer met het einde van de Middeleeuwen hield ook het Wichmond aan de IJssel op. Een nieuwe kern groeide rond Huize Vierakker in Vierakker. Dat zou je het tweede centrum van Wichmond kunnen noemen, want dit stuk Vierakker is ook Wichmond.

In het Archief van de Graafschap van 1965 verklaart dr. B.J. Westerbeek van Eerten: „*De Westkant van Wichmond heet Vierakker*²⁾. *In dat gebied stond in de vijftiende eeuw al een kapel. Waarschijnlijk gebouwd door de bewoners van Huize Vierakker, een buiten dat tot 1870 in Vierakker heeft gestaan, Vierakkersestraatweg 24. Oorspronkelijk behoorde de havesathe Vierakker aan het geslacht Van Vierakker.*” Het nog bestaande Oude Spieker, Heerlerweg 1, in Vierakker, waarover dhr. Harenberg bericht in Oud Vorden³⁾, is misschien voor de bouw van de 18e eeuwse huis, het huis geweest, waaraan het havesathe-recht verbonden was. De centrumfunctie van Vierakker blijkt ook door de school die er kwam. In 1806 is er al sprake van een openbare lagere school. Ongeveer anderhalve eeuw krijgen de kinderen uit Vierakker en Wichmond er onderwijs. Doordat er bijzondere scholen kwamen en er bijna geen kind meer kwam, werd de openbare school in 1952 opgeheven en verbouwd tot woningen: Kapelweg 4, 6 en 8.

In 1875 kwam er een nieuwe school in Vierakker. Pastoor Heymeriks memoreert dat zo in zijn boekje van 1920⁴⁾: „*Ondertussen, terwijl het inwendige der kerk vele verfraaiingen onderging, werden delevende tempels niet vergeten; met zorg arbeidde de Herder aan den opbloei van het katholiek leven zijner parochianen. Al spoedig nadat voor den God onzer altaren de woonstee passend was ingericht, besloot het kerkbestuur zijn zorgen te wijden aan het opkomend geslacht en werd de stichting der kerk bekroond door den bouw van een RK school, waarin Vierakkers jeugd niet slechts wetenschappelijk, maar tegelijk ook godsdienstig onderlegd zouden worden. Het was de freule C. Baronesse van Motzfeldt, die het kerkbestuur daartoe in staat stelde. Op een erf, in de nabijheid der kerk gelegen en door den Stichter gratis daartoe afgestaan, verrees weldra het gebouw, dat aanvankelijk uit één lokaal bestond en ruimte bood voor 100 leerlingen; den 1sten November 1875, werd het plechtig ingewijd.*”

Vijftien jaar nadat de hervormden in Wichmond hun kerk hadden gebouwd, deden dat in 1870 de rooms katholieken in Vierakker. Vóór deze tijd kerkten ze in Baak en in Zutphen. „*Bij den opbloei alom van het katholieke leven, dat men overal in den lande ontwaarde, hadden de katholieken van Vierakker maar eenen wensch: de kerk van St. Ludger moest weer verrijzen! Hoog echter waren de zorgen van finantiëlen aard. Toch slaagden zij hunne dierbare doode ten leven op te wekken. Het waren vooral de vrome bezitters van Suideras onder Vierakker, baron vander Heijden van Doornenburg en baronesse van Motzfeldt. Voor Gods eer en ten bate zijner kerk, zonderden zij een deel hunner bezittingen af en*

op hun bede richtte Utrecht's Aartsbisschop December 1868 het nieuwe kerspel te Wichmond op, dat op de plaats, waar de kerk verrees, den naam van Vierakker zou dragen; van de schoone bosschages daarnaast hun kasteel, schonk het godvruchtig echtpaar een heerlijk erf, bouwden daarop een prachtige kerk met priesterwoning en voorzag mede naar wensch in het onderhoud van den herder.”⁵⁾

In 1958 kwam het huidige gebouw aan de Vierakkersestraatweg te staan. De oude school werd toen helemaal verbouwd tot wat men tegenwoordig noemt een multifunctioneel gebouw. Een Dorpshuis. Het St. Ludgerus, Vierakkersestraatweg 37.

De hervormden, die misschien niet zulke welgestelde begunstigers hadden als de katholieken, bouwden een flink aantal jaren later, in 1909, tegenover de hervormde pastorie in Wichmond hun school met de Bijbel.

De eerste veldwachter van Vierakker en Wichmond moest van de gemeente Warnsveld, waar wij toen onder hoorden zoals u weet, wonen in Vierakker. *„Daar woonden de meeste mensen en kwamen de meeste landlopers aan de deuren, dus daar was ook het meeste werk voor deze man.”* Zo beargumenteerden de vroege vaders van Warnsveld hun keuze voor Vierakker.

Over die aantallen wil ik u nog iets meer vertellen.

In het eerste kwart van de negentiende eeuw woonden er in het dorp Warnsveld 334 mensen. In Vierakker 404. In Wichmond 291. Bij een telling in 1818 heeft men ook de huizen geteld. Er blijken dan 98 woningen in Warnsveld te zijn, 128 in Vierakker en 99 in Wichmond⁶⁾.

De eerste kermissen waren in Vierakker. In oude almanakken uit de Achttiende Eeuw, aanwezig in het gemeente archief van Zutphen, wordt de Vierakkerse kermis genoemd en er wordt ook bij vermeld wat er aan levende have te verhandelen valt. In die tijd ontstaat de gemeente Warnsveld. Door de komst van de Fransen in 1795 werd het centrale gezag hier versterkt. Daardoor verdwenen de eeuwenoude kleine markten. De vijf markten: Warnsveld, Leesten, Warken, Vierakker en Bronsbergen/Wichmond werden samengevoegd tot één gemeente. De markte van Wichmond heette officieel: De markte van Bronsbergen en Wichmond. Op de Bronsbergen stond de boerderij 't Haesewold, Bronsbergen 16, waar de erfmarktenrichter woonde. Zoiets als de voorzitter. Deze functie was gebonden aan de boerderij. En de stad Zutphen bezat op de Bronsbergen z'n bulten, waar galgen op stonden om misdadigers terecht te stellen.

Terug naar Vierakker. Daar zijn eeuwenlang grote buitens geweest, zoals het Makkink, Boshuisweg 3, Huize Vierakker, waar ik al van sprak en het nog steeds bestaande buiten, huize Suideras. Zulke grote landgoederen hebben in Wichmond niet gelegen.

Over het jaar 1851 is er een „Verslag van den toestand der Gemeente Warnsveld”. Daarin komt ook een klein hoofdstuk voor betreffende „Jagt en Visserij” en de tweede zin van dat stukje luidt: *„Er bestaan in deze Gemeente drie duiveltillen, te weten op de landgoederen Suideras en Vierakker en den Huize het Ooye.”*⁸⁾ Nog een aardige alinea over huize Vierakker is de volgende: *„Op het landgoed Vierakker wordt sedert een paar jaren Russische Rogge verbouwd,*

hetwelk goede resultaten oplevert, terwijl men hier en elders met dat verbouw meer en meer schijnt ingenomen te worden, althans men heeft in 't laatst van 1851 tusschen 1 en 2 lasten verkocht, enkel om ter zaaying te dienen.'⁷⁾

Met het verval, de sloop van huize Vierakker en de komst van de hervormde kerk in Wichmond gaat de centrumfunctie die Vierakker eeuwenlang bezeten heeft verschuiven naar de derde plaats in „Groot-Wichmond” en wel naar de Dorpsstraat.

Ongeveer op de helft van de vorige eeuw, in 1855, bouwden de hervormden van Vierakker/Wichmond in de Dorpsstraat hun kerk.

Hervormde kerk Wichmond 1861, door J.J. Zuidema Broos, kunstenaar uit Vorden.

Toen was het nog een zeer stille straat, een zanderige landweg met karresporen en met afdrukken van klompen en van koeien- en paardepoten. De eerste dominee schrijft er over in zijn dagboek: „*We hadden ons voorgesteld op een dorp te gaan wonen. Maar daar was geen sprake van. Het kon zelfs geen gehucht of buurtschap heten. Een herbergje, de „Drosterije”, Dorpsstraat 21, nabij het bruggetje over de Vordense beek, was de enige woning die er te zien was. Winkels voor de nodigste levensbehoeften ontbraken hier volkomen. En burens om ons heen of voor ons uit hadden we evenmin. of ja, toen men het kerkje ging bouwen, kwamen er aanvankelijk twee huizen bij, waarvan het ene een smederij was, Dorpsstraat 7 en het andere Schuppers, Dorpsstraat 10, een bakker. En iedere dag vers brood? O neen. Want, omdat de boeren zelf hun brood baken, doorgaans in een oven naast het huis, moest Schuppers eerst het brood kwijt zijn, voordat hij andermaal ging bakken.*”

Gelukkig ook voor ons kwam zes jaar later, in 1861 de Vordense kunstschilder Jan Jacob Zuidema Broos in Wichmond om dit stukje dagboek in een aquarel nog meer tot leven te brengen⁹⁾.

En na de twee bedrijfjes groeide de Dorpsstraat in de loop van de volgende jaren vol met allerlei zaken. Zoals nog twee bakkers, een klompenmaker, een textielwinkeltje, een maalterij, een timmerman. Het postkantoor kwam er, een fietsenmaker, een schildersbedrijf, twee café's, een kleermaker en een kapper. En bijna al deze bewoners van de straat bezaten een koe en een varken. Behalve de dominee en het schoolhoofd. En nu in 1992 zijn op enkele na alle bedrijfjes weer verdwenen. Aan de gevels van sommige woningen kun je nog zien, dat de woning vroeger een winkel is geweest.

Zo ontstond na de bouw van het kerkgebouw in de Dorpsstraat het derde centrum van Wichmond. In de buurt waarvan zich ook de andere straten als de Baron van de Heydenlaan, de Beeklaan ontstonden. Een eeuwenoude straat, de Hackforterweg, die vroeger de Vordenseweg heette, omdat het de weg naar Vorden was, werd volgebouwd met woningen. Wat eeuwenlang een zichzelf bedruipend voornamelijk boeren/arbeidersdorp was geweest, is in de loop van enkele tientallen jaren veranderd in een dorp van burgers, enkele boeren en bedrijven. Waarvan de burgers die buitenshuis werken, bijna allemaal 's morgens uitzwermen naar plaatsen in de directe of verdere omgeving.

Ook hier gaan de basisschoolkinderen op een zomerse dag naar een boerderij om te kijken, te zien en te ruiken en te horen wat een boer doet. Want je kunt nu wel op het platteland wonen, maar net als in de stad is ook voor de meeste kinderen een boerderij iets wat zich min of meer buiten hun gezichtskring afspeelt.

Twaalf eeuwen Wichmond. De ondertitel van het boekje van Reinders: „Withmundi Wichmond” luidt: „Het oudste kerkdorp van de Graafschap”. Maar niet alleen dat is misschien bijzonder, maar nog meer, dat het binnen haar eigen gebied voor de derde keer een nieuwe kern begon. Ook voor de Wichmonders geldt een beetje de Zeeuwse spreuk: „Ik worstel en kom boven”.

Jan Lamers.

NOTEN

- 1) K.O. Meinsma. **Zuthphense Courant** 13 juli – 2, 15, 22 en 29 sept. – 6, 13 en 20 okt. 1922.
- 2) M. Reinders. **Withmundi Wichmond** 794–1968. 1968, blz. 36.
- 3) J. Harenberg. **Het Spieker te Vierakker**. Vordense Kronyck, jaargang 9, no. 1, dec. 1991. Blz. 20 t/m 25.
- 4) N.R.J. Heymeriks. **Geschiedenis en ikonografische beschrijving der kerk van den H. Willibrordus te Vierakker 1870–1920**. Blz. 24 en 25.
- 5) idem blz. 21 en 22.
- 6) J.W. Petersen en J. Harenberg. **Warnsveld**. Historische wandeling door het dorp en zijn buitengebieden. 1987. Blz. 14.
- 7) idem blz. 22.
- 8) idem blz. 23.
- 9) Jan Jacob Zuidema Broos 1833–1882. **Publicaties van de Vereniging van Vrienden van de Stedelijke musea 1982**.

De Decanije

Het Herstelingsoord voor spoorwegpersoneel „De Decanije” heeft gedurende een reeks van jaren ten dienste gestaan van volwassenen en kinderen die daar voor herstel van hun gezondheid een aantal weken hebben doorgebracht. De tijden zijn ook hier veranderd: de behoefte aan herstellingsoornden is zodanig afgenomen, dat „De Decanije” is gesloten. Dit geeft mij aanleiding tot het schrijven van de hierna volgende bijdrage waarin de voorgeschiedenis van de Herstelingsoordvereniging globaal wordt weergegeven en voorts de bouw- en verbouwactiviteiten worden gememoreerd. De gegevens zijn ontleend aan twee ongedateerde brochures en aan het verenigingsorgaan „Vliegend Blad” van 10 mei 1928. In een aantal gevallen heb ik delen van de tekst letterlijk overgenomen.

In de eerste brochure (1905) die is geschreven door de initiatiefnemer C.Th. van Spankeren, hoofdconductor bij de H.I.J.S.M., wendt deze zich tot de lezers met de aanhef: „H.H. Medegeëmployeerden dienende op Nederlandsche Spoorwegen.” Terzijde zij opgemerkt, dat Van Spankeren mededeelt, dat hij toen 48 jaar oud was en na zijn 12e jaar geen schoolonderricht had gehad, zodat het schrijven van de brochure hem veel moeite had gekost.

Hij begint met de mededeling, dat het 1 december a.s 70 jaar geleden is, dat de H.H. Serrurier, Le Chevalier en Brade de toenmalige regering verzochten om een concessie voor het aanleggen van een ijzeren spoorweg. (Aangezien die concessie in 1835 werd aangevraagd volgt hieruit, dat de brochure in 1905 is verschenen.)

Uitg. van A. J. Enstik, Vorden.
De Decanije, oorspronkelijke staat.

De Staatscommissie die over dit verzoek moest rapporteren, oordeelde negatief: spoorwegen waren onnodig daar „trekschuit en diligence genoegzaam aan de behoeften voldoen.” Dank zij de doorzetting van degenen die een tegengestelde mening waren toegedaan, werd op 20 september 1839 de eerste spoorlijn geopend (Amsterdam–Haarlem). Anders gezegd: de initiatiefnemers hebben dus ondanks grote tegenwerking hun doel bereikt. Dit voorbeeld gebruikt Van Spankeren met betrekking tot zijn gedachten, een Bond op te richten van H.I.J.S.M.-, Staatsspoor- en Centraal Spoorpersoneel, tot doel hebbende, iets nuttigs voor elkaar te doen. Hij verwijst naar de Engelse collega's die „tal van nuttige instellingen (hebben) welke millioenen hebben gekost, en wat hebben wij?” Hij doelt hiermede op voorzieningen die buiten de bestaande pensioen-, weduwen- en ondersteuningsfondsen vallen, te weten, ten eerste: een herstellingsoord voor herstellende zieken (iets dat begrijpelijk is, gelet op de in de regel zeer kleine behuizingen van gezinnen); ten tweede een ontspanningsoord voor verlofgangers en ten derde een invalidenoord.

Hij is op deze gedachte gekomen na een gesprek met een collega, die met zijn gezondheid sukkelde, versterkende middelen nodig had en veel in de buitenlucht moest zijn. Het eerste kreeg hij in onvoldoende mate, onder andere omdat hij zijn kinderen in die middelen liet delen en als hij in het Oosterpark (Amsterdam) wandelde, genoot hij van stinkende sloten en de lakfabriek, waarna hij al hoestend naar huis ging: trappen op, 3-hoog. Zo'n man moest nu naar een herstellingsoord kunnen. Verder denkend kwam hij tot het plan ook een invalidenoord te stichten en tot slot zou er ook een mogelijkheid moeten zijn om enige dagen vakantie in de vrije natuur door te brengen.

De Decanije, na de vergroting in 1922.

Van Spankeren neemt de lezer in gedachten mee naar die instellingen waarvan hij zich voorstelt, dat zij „over een zestal jaren” (! R.) zullen bestaan. Zij zijn uiteraard in „gezonde streken” gelegen en de beschrijvingen zijn ronduit lyrisch te noemen. De herstellende zieken kunnen „reine frissche” lucht inademen; vakantiegangers kunnen nu enkele dagen van huis blijven in plaats van een enkel dagje uit te gaan en 's avonds doodmoe thuis te komen en invaliden kunnen naast hun kleine pensioentje iets bijverdienen zodat zij niet tot armoede behoeven te vervallen. De financiering ziet hij heel zonnig; de gronden waren door tal van dorpsbesturen in erfpacht aangeboden, want: de dorpsbevolking zou voordelen trekken uit zo'n inrichting. De contributie zou f -,02 per week voor beambten en f -,10 per maand voor ambtenaren bedragen. (In 1928 bedroeg de contributie f -,35 per maand). Indien iedereen lid zou worden, zou de contributie slechts 1 cent per week zijn (25.000 leden), waarbij nog komen de schenkingen.

In de praktijk viel een en ander zéér tegen: de Directie van de H.I.J.S.M., aan wie hij zijn plannen had voorgelegd, deelde mede, dat hij niet op financiële steun behoefde te rekenen; men vreesde het scheppen van een precedent. Van collega-spoormensen kreeg hij veel pessimistische raadgevingen en afbrekende kritiek. Eén collega zei hem, dat hij in geen geval behoefde te rekenen op medewerking van de Sociaal Democraten omdat zij filantropie als een lapmiddel beschouwen en eisen, dat ieder werkend mens een menswaardig bestaan dient te hebben. Van Spankeren erkent dit doch schrijft zeer terecht, dat zolang dit niet het geval is, anderen initiatieven dienen te nemen. Hij weigert als een oorworm door het even te gaan en alles af te keuren. Verder schrijft hij: „... doch willen zij niet mededoen, 't is mij goed, het is voor hen misschien gemakkelijk en goekoooper ontevredenheid te zaaien dan voor 2 cents per week een der oorzaken te helpen uit den weg te ruimen.”

Was de eerste brochure „gratis geschreven, gratis geïllustreerd en gratis gedrukt”, de in 1908 verschenen brochure bevat 25 advertenties, die uiteraard de drukkosten aanzienlijk verminderen. De vereniging heet nu; Herstellingsoord-Vereeniging 1835-1905 van het Personeel der H.I.J.S.M. en zij is opgericht 7 april 1907. Ik vermoed dat dit de datum is van de koninklijke goedkeuring der statuten enz., waardoor de Vereniging wettelijk werd erkend. In een andere publicatie staat 8 nov. 1906 als oprichtingsdatum, hetgeen dan de officieuze datum zou kunnen zijn.

De brochure is geschreven door de 1ste secretaris. De aanhef luidt: „Aan Heeren Hoofdamttenaren, Amttenaren, Beambten en Werklieden der Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.” De vereniging heeft nu ruim 2100 leden en ca. 200 donateurs.

Het Bestuur verwijst naar de geschiedenis van de HO-vereniging van het Engelse spoorwegpersoneel. Ook daar ondervond men weinig adhesiebetuigingen, in tegendeel, men vond het een dwaas en onuitvoerbaar plan. Niettemin is het geslaagd: vanaf de oprichting tot 1906 is £ 11.925 (f 143.100) aan contributie gegeven en zijn 3637 personen verpleegd.

De door de vereniging verspreide brochures hebben niet het gehoopte resultaat gehad. Het bestuur besloot toen, te proberen in de verschillende plaatsen een correspondent aan te stellen. Dit plan slaagde en bleek een goede greep te zijn want het aantal leden groeide sterk.

In Vorden ontdekte men op het emplacement een hoeveelheid puin, die van de gewijzigde veelading afkomstig was. Dit puin werd door de Directie gratis afgestaan ter verharding van de zandweg naar het – na eerst nu blijkt – door dhr. Thate afgestane stuk bos- en heidegrond, groot 5 ha. De Technische Commissie had inmiddels een bouwplan vervaardigd voor een modelherstellingsoord, waarbij rekening was gehouden met de uitgestrektheid van de geschonken grond. De kosten ad f 125.000 gingen – hoe kan het anders – de financiële krachten van het bestuur te boven. Dit wordt als volgt onder woorden gebracht: „*De vermoedelijke kosten (...) zijn ons wel wat te machtig.*” Het bestuur stelt zeer terecht dat het niet kan bouwen op leden, die zich zullen aanmelden. Voor ca. 2000 leden kan zo'n plan niet worden verwezenlijkt. Dat zou een onverantwoordelijke daad zijn.

Op zeker ogenblik hoorde het bestuur dat tegen een spotprijs het huis „De Decanie” te koop was. Bestuur, medici en Technische Commissie waren na bezichtiging van het huis ten hoogste voldaan en de koop werd gesloten tegen de prijs van f 8.000. Het huis wordt beschreven als een solied weldoortimmerd gebouw met 20 kamers, zolder kelders, grote keuken en een fraaie sérre (die hier sere wordt genoemd R.). Het zit uitnemend in de verf en het behang. Een elektrische schelinrichting verbindt alle kamers met de keuken. Op beide verdiepingen zijn ruime en zindelijke privaten aanwezig. Een waterbassin op het dak voorziet het huis van een eigen regenwaterleiding voor de badkamer enz. De moestuin is uitnemend onderhouden en heeft broeibakken, een ijzeren broeikas, schuur, ijskelder en een grote hoeveelheid vruchtbomen. Voorts staat er heel wat oud, hoog geboomte dat des zomers de nodige schaduw biedt. Het geheel ligt op ongeveer 5 minuten van het station en wordt door geen naburige bewoners in zijn landelijke stilte gestoord.

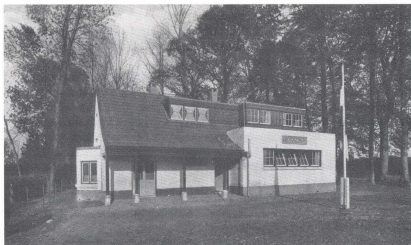
Het bestuur stelt vast dat hier nu het bewijs staat, dat een edele gedachte door volharding kan worden verwezenlijkt.

Behalve als Herstellingsoord zou het gebouw ook open kunnen staan voor hen, die tegen een zo laag mogelijk tarief hun verlof willen doorbrengen.

De voorlopige leiding zal worden uitgeoefend door de heren C. Lulofs, arts en W.F. van Mourik, apotheker, alsmede door drie spoorwegpersoneelleden.

Van de 25 advertenties noem ik de drie „Vordense”: Eén ervan heeft tot onderwerp de geïllustreerde Gids voor Vorden, verkrijgbaar bij dhr. W.F. van Mourik, penningmeester van de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer en Plaatselijke Belangen te Vorden. Prijs 25 cts en 4 cts porto.

De tweede betreft Hotel 't Wapen van Gelderland. Eigenaar A.J. Ensink. De advertentie is geïllustreerd met een gezicht op het hotel en de weg waaraan het

Het Van Hasselt paviljoen, oorspronkelijke staat.

staat. Watercloset op elke etage. Stalling voor rijwielen en automobielen, donkere kamer voor amateur-fotografen, stalhouderij, Station Stoomtram de Graafschap, 4 minuten Hollandsche Spoor.

De laatste advertentie neem ik integraal over. Hij luidt: *Vordensche marktloten. Goedgekeurd bij Koninklijk besluit No. 80 van 13 februari 1908. Op 2 oktober 1908 zal eene verloting gehouden worden ter gelegenheid van de groote markt. Hoofdprijzen Koeien en Varkens. Wederverkoopters genieten rabat. Prijzen der loten 50 cent.*

Het Bestuur der Marktcommissie: W. baron v.d. Borch van Vorden, Voorzitter. W.J. Thate, Secretaris. G.W. Hassing, Penningmeester, bij wien loten verkrijgbaar zijn.

Aan het eerdergenoemde Vliegend Blad ontleen ik het volgende: De Decanije werd op 28 mei 1908 (Hemelvaartsdag) geopend. De aankoopsom was als renteloze hypotheek verstrekt door bemiddeling van dhr. A.K.P.F.R. van Hasselt, gedelegeerd Lid van de Raad van Administratie der H.I.J.S.M. Het landgoed was vroeger bewoond door dhr. Gallée, burgemeester van Vorden. De inrichting van het huis, dat plaats bood aan ca. 16 personen, werd ter hand genomen met grote medewerking van de heren Lulofs en Van Mourik. Water- en lichtvoorziening gaven veel zorg en moeite: koud- en warmwaterleidingen waren niet aanwezig, er was geen electrisch licht en geen centrale verwarming. Ondanks deze grote gebreken verbleef men er graag want het was er uiterst gezellig.

De oorlogsjaren 1914 en daarna gaven veel moeilijkheden, doch men ondervond grote medewerking van autoriteiten om die te overwinnen, onder andere van de Beschermheer van de Vereniging, jhr. mr. W.F. van der Wijck, voorzitter van de Raad van Administratie der H.I.J.S.M. Enkele jaren na de opening kon de opna-

Het Van Hasselt paviljoen, na de vergroting in 1926.

mecapaciteit met zes plaatsen worden vergroot door een inwendige verbouwing, vooral op de zolders. Aangezien de capaciteit ook daarna te klein bleef werd het gebouw vergroot naar ontwerp van architect E. Verschuyl te Hilversum.

Op 28 oktober 1922 werd De Decanije feestelijk heropend. Het gebouw bood plaats aan het verpleeg- en keukenpersoneel en 45 verpleegden. Voorts was het nu voorzien van elektrisch licht en c.v. en hadden de kamers vaste wastafels met koud en warm water. Tevens werd een eveneens door dhr. Verschuyl ontworpen kinderkuis in gebruik genomen. Het droeg de naam „Van Hasselt Paviljoen” en bood plaats aan 16 kinderen. Het bleek al spoedig veel te klein te zijn. In 1925/6 werd tot de algehele verbouwing besloten. Op 18 november 1926 werd het vernieuwde kinderkuis heropend. Het bood plaats aan verplegend personeel en 40 kinderen.

Ook dit gebouw was voorzien van elektrisch licht en c.v. terwijl het waslokaal beschikte over vaste wastafels met koud en warm water. Bij de heropening gaf de Gemeente Vorden „een mooi geschenk”. Helaas wordt de aard ervan niet vermeld.

Behalve de gebouwen werd ook het park in de loop van de tijd door aankoop van aangrenzende weilanden vergroot. Aan de inrichtingen zijn nu verbonden: een geneesheer (gedeeltelijk), een Directrice, twee gediplomeerde verpleegsters, vier geleidsters, een hoofd van de keuken, vier werkmeisjes, een tuinman, een tweede tuinman en een tuinjongen.

Voorts wordt melding gemaakt van de sympathie van de Burgerij, waarin de vlottende bevolking en de Vereniging zich mogen verheugen onder andere hebben de verpleegden vrije wandeling op landgoederen. Niet onvermeld mag in dit

verband blijven, dat tijdens de heropening van De Decanije door de inwoners van Vorden een klok voor de hal werd aangeboden.

Besluit

Gedurende een aantal jaren ben ik bestuurslid van de HOV geweest, heb de bloei van het herstellingsoord meegemaakt, doch ook de sluiting van het kinderkuis. De gedachte dat het „grote huis” ook zou kunnen worden gesloten, is nooit bij mij opgekomen.

H. Romers.

Van kuilen naar klinkers

Wie eind achttiende, negentiende eeuw van Zutphen naar Winterswijk moest reizen had heel wat meer moeilijkheden te overwinnen dan in de tegenwoordige tijd. In een droge zomer was het nog te doen maar in natte jaargetijden was het meer modder dan weg waar men mee te doen had. Loopt deze weg nu in een vrij rechte lijn via Ruurlo en Groenlo, in bovengenoemd tijdvak koos men vaak de route Vorden-Hengelo-Zelhem-Halle langs Aalten naar Winterswijk. Het Ruurlose Broek, waar nu de rijksweg doorloopt, deels parallel aan de Slinge, was 's winters niet begaanbaar en vaak overstroomd.

Geen wonder dus dat er reeds in 1782 plannen gemaakt werden om tot verharding van deze doorgaande, en voor de streek belangrijke, weg te komen. Maar het bleef nog bij plannen maken, tot er in 1817 door de provincies Gelderland en Overijssel een commissie werd benoemd, die samen met de burgemeesters, een conferentie moest houden om te bezien hoe men aan de geldelijke middelen moest komen.

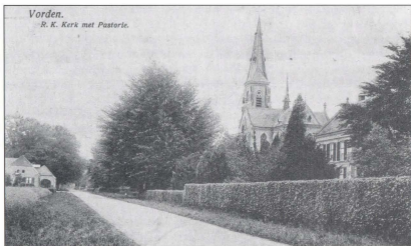
Het duurde nog tot 11 september 1826 voor er een koninklijk besluit afkwam, waarin werd goedgevonden dat de weg werd aangelegd, d.w.z. het traject Zutphen-Deventer en Zutphen-Winterswijk „tot de Pruisische grenzen”.

De koning zegt een subsidie van f 150.000 toe en bepaalt dat men alle kosten voor bestrating, beplanting enz. zelf moet dragen en dat boven dit bedrag geen verdere subsidies zullen worden verleend. De opbrengst van de tollén, die om de vijf kilometer geplaatst mogen worden, zal moeten dienen voor de financiering van de weg.

Inmiddels was er door de ingenieurs van Waterstaat al een globaal plan opgesteld over het te volgen tracé. Voor wat Vorden betreft liep dat racé als volgt: „Van Warnsveld over den gewonen weg langs Eyerkamp en hakkerij tot op de hoogte van de Brouwerskamp, alwaar dezelve op het dorp Vorden noordelijk afwijkt. In het dorp door middel van ener flauwe rigting tussen de huizen en hoven van Mellink en Elshof. Van het dorp door den Molenenk in verbeterde rigting op het

Groot Veldkamp. Vandaar met verbeterden bogt en remotie der schuur van Eykelkamp op de Wientjesvoort. Vandaar langs de hellinger, hetgeen ten noorden blijft langs de allee van het Medler met een flaauwe S naar die van de Wiersse."

Blijkens een globale raming van Waterstaat zouden de totale kosten op ongeveer f 500.000 uitkomen. De plannen werden aan de verschillende besturen voorgelegd. De gemeente Warnsveld was heel positief maar droeg financieel nauwelijks bij. Wel droegen particulieren f 27.000 bij aan het kapitaal. Instellingen zoals het Oude en Nieuwe Gasthuis, het huis Bornhof, het Burgerweeshuis en het St. Antonis Grote Broederschap droegen ook bij in het kapitaal.

Twee prentbriefkaarten uit 1926.

De gemeente Vorden liep over van enthousiasme, alhoewel de gemeente geen middelen had slaagt men er toch in „door spaarzame zuinigheid” f 1500 bij elkaar te krijgen. Landeigenaren en burgers brachten hier een bedrag van f 36.000 bijeen.

Algemeen wordt het wel wenselijk geacht dat de verharding door het dorp komt en niet het tracé van de (nu Oude Zutphenseweg) noordelijke route volgt.

Op 2 februari 1827 komt dan de koninklijke goedkeuring voor de aanleg van de weg volgens het opgestelde plan. De meeste grond wordt in minnelijke schikking verworven, onteigening kwam er haast niet aan te pas. In Vorden moest het oude kerkhof tussen de NH Kerk en de weg verplaatst worden.

Daartoe was door het markebestuur een vergadering belegd op 27 mei 1827 in de „Hollandse Tuin” te Zutphen en was daar het voornaamste agendapunt. De bestuurders gingen met een en ander accoord, alleen H.J. Wencker wenste aantekening van zijn wens tot behoud van zijn graf.

De nieuwe rijksweg volgde globaal de Hoge of Winterweg vanaf Warnsveld via Vorden naar Wientjesvoort. Bij 't Velde en bij Eyerkamp werd enigszins van de bestaande route afgeweken. Ten noorden van Vorden splitst de oude weg zich in twee takken.

De reiziger uit Zutphen kon kiezen uit een weg rechtdoor door het dorp naar Wientjesvoort (de hoge weg) of een weg linksaf (nu Oude Zutphenseweg) die hen via een kortere route naar Wientjesvoort bracht. Deze (lage) weg was in de winterdag echter meestal onbegaanbaar. In het dorp Vorden liep de weg tussen de hoven Elshof en Mellink „met enige opruimingen om de strekking een goede loop te geven tot aan het einde van hetzelfde.”

Op 21 november 1827 meldt ingenieur Dibbits aan zijn chef in Arnhem: „Is de bestrating door het dorp Vorden ook geakteveerd en met dezelfde wederzijdse bermen en graslanden over ene lengte van 641 ellen bezet, hebbende men uit hoofde de spoed welke dit werk tenaanzien der remming der passage vereist het straatwerk ingewassen en waarover thans alsmede de passage is geopend.”

Vorbij Vorden blijft de straatweg de oude route volgen, over de Molenenck buiten Vorden. Hier wordt de oude kronkelige verloop tussen de bouwlanden door rechtgetrokken voorbij Groot Veldkamp tot aan Wientjesvoort. De merkwaardige bocht bij Wientjesvoort wordt veroorzaakt doordat de rijksstraatweg het zuidelijke tracé door Vorden koos en dus bij Wientjesvoort met een heel scherpe bocht moest aansluiten op de oorspronkelijke route van de zomerweg Warnsveld-Ruurlo, die ten noorden van Vorden langs liep en die een veel normalere aansluiting op de beekovergang bij Wientjesvoort had. Overigens is het aanmerkelijk dat de oorspronkelijke oversteekplaats over de beek daar, de Voorde, iets noordelijker van de plek waar de brug lag, gezocht moet worden. De archieven vermelden niet waarom de bocht niet afgesneden is.

Voor het gereedkomen van de nieuwe straatweg was het weggedeelte vanaf Wientjesvoort naar Ruurlo bar slecht. Men kende de zuidelijke route of winterweg, relatief hoog gelegen en vanaf Groot Helliger langs de Brandenburg via de Former naar Ruurlo gaand.

De noordelijke route volgde de huidige Ganzensteeg, ging dan via de laan van 't Medler (nu niet meer aanwezig) door de lanen van de Wiersse op Ruurlo.

Beide routes kenden tal van heel slechte stukken waardoor, vooral in natte tijden, de reis haast een onmogelijkheid was. Waterstaat koos voor de verharding de zuidelijke route, dus langs Brandenburg en Former naar Ruurlo. De Ganzensteeg verloor toen haar functie als doorgaande route.

De breedte van de weg werd bepaald op 4.20 meter met aan weerszijden bermen ter breedte van 2.90 meter. Totaal was dus 10 meter nodig. Daarnaast trachtte Waterstaat, waar dit enigszins mogelijk was, een totaalbreedte van 18 meter te verwerven om zo een doorgaande beplanting aan weerszijden te realiseren.

Dat lukte echter maar op weinig plaatsen. Op veel plaatsen is dat nu nog duidelijk te zien door het verschil in beplanting.

Langs bouwland werd al helemaal niet ingepoot en bij de landgoederen bepaalde de eigenaar wat er groeide. Waterstaat moest zich nl. ook aan de regel van het Burgerlijk Wetboek houden dat binnen een afstand van 2 meter van een eigendomsgrens geen bomen geplant mogen worden. Deze bepaling heeft er mede toe bijgedragen dat het stuk rijksweg Warnsveld-Ruurlo nu een der mooiste en afwisselendste is in de Achterhoek.

H.G. Wullink.

Bron: De aanleg van de rijksstraatweg van Zutphen via Vorden naar de Pruisische grenzen. „De Waranda”, Laag-Keppel 1989. Markeboeken Vorden.